MİZRAHİ YAHUDİLERİ VE İSRAİL'DEKİ SOSYOKÜLTÜREL DURUMLARI*

Ravza AYDIN**

Öz

İsrail'deki Yahudi topluluğu özellikle 1950'lerden sonra birçok ülkeden alınan göçler neticesinde Ortadoğu ve Avrupa Yahudilerinden oluşan heterojen hatta çatallaşmış bir yapı hâline gelmiştir. Bugün İsrail'de Aşkenaziler, Sefardiler, Mizrahiler, Falaşalar, Samiriler ve Karailer olmak üzere birçok Yahudi grubun varlığından söz edilmektedir. Bununla birlikte oryantalist perspektifin etkisinde Batı ve Doğu şeklinde genel bir ayrıma gidilerek Yahudi gruplar arasında ikili bir taksim de yapılmaktadır. İlk grup Batı'yı temsil ettiği düşünülen Aşkenaziler, ikinci grup ise Doğu kültürünü temsil ettiği düşünülen ve genel itibariyle Mizrahiler adı altında toplanan Yahudilerden oluşmaktadır. Bu iki grup arasında İsrail'e ilk yerleştikleri zamandan itibaren süregelen sosyal, siyasi, iktisadi ve hatta kimi zaman dini meselelerde anlaşmazlık söz konusudur. Çalışmamızda iki grup hakkında bilgi verildikten sonra aralarındaki temel ihtilaf konularının nedeni üzerinde durulması hedeflenmektedir.
Anahtar Kelimeler: İsrail, Yahudi, Aşkenazi, Mizrahi, Sefardi, Çatışma.

Mizrachim and Their Socio-Cultural Status in Israel

Abstract

The Jewish community in Israel has become a heterogeneous and even forked structure composed of Middle Eastern and European Jews as a result of immigration from several countries, especially after the 1950s. Today, we hear of existence of different Jewish groups like Ashkenazim, Sephardim, Mizrachim, Falashim, Samirim, and Karaim in Israel. But, it is generally divided binary as West and East under the influence of orientalist perspective. The first of them is Ashkenazim and it is thought that they represent Western culture; the second one is Mizrachim and it is thought that they represent Eastern culture. There have been the social, political, economic and sometimes religious conflict between these two groups since they immigrated to Israel. In this essay, we will first inform about these two groups and then focus on their main matter of conflict and its reason with examples in daily life.
[You may find an extended abstract of this article after the bibliograpy.]
Keywords: Israel, Jew, Ashkenazi, Mizrachi, Sephardi, Conflict.

Giriş

Filistin topraklarına 1948'den önce ve bu tarihten sonra günümüze kadar zaman zaman artıp azalarak devam eden Yahudi göçü gerçekleşmiştir. Batı'dan

* Bu makale, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nün 2016 yılında ev sahipliğini yaptığı III. Ortadoğu'da Siyaset ve Toplum Kongresi'nde sunulan "Mizrahi Yahudileri ve İsrail'deki Sosyokültürel Konumları" başlıklı tebliğden üretilmiştir. Bu konuyu çalışmama vesile olan hocam Prof. Dr. Fuat Aydın'a şükranlarımı sunarım.

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı ve Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi (ravzaaydin@sakarya.edu.tr).

DOI: http://dx.doi.org/10.17335/sakaifd.348441 **ORCID:** https://orcid.org/0000-0002-1463-2151
Geliş T. / Received Date: 01/11/2017 Kabul T. / Accepted Date: 31/05/2018

ve Doğu'dan alınan bu göçler neticesinde İsrail'de homojen olmayan, birbirinden farklı Yahudi kimliklerinden müteşekkil bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal yapı içinde; Avrupa, Amerika ve Rusya'dan gelen ve Batı kültürü içinde yetişmiş olan Aşkenaz Yahudileri idari anlamda baskın bir rolü oynarken; Ortadoğu ülkeleri ve Balkanlar'dan gelen ve genel anlamda her ne kadar tam karşılığı olmasa da Mizrahiler olarak isimlendirilen Yahudiler, İsrail'in siyasi ve kültürel hayatında ikincil bir konuma sahip olmuşlardır. Mizrahiler, zamanla nüfus açısından Aşkenazilere nazaran daha fazla sayıya ulaşmış olsalar da söz konusu konumda herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Çalışmamızda bir Yahudi devleti kurulma teşebbüsünden önce zaten Filistin'de yerleşik olan ve 1900'lerde Filistin'e yapılan göçler neticesinde yerleşme imkânı bulan Mizrahi Yahudilerinin kim olduğu, gerek Aşkenaziler gerek kendileri tarafından nasıl tanımlandıkları ve tasvir edildikleri, Filistin'e ilk yerleştikleri andan itibaren sosyokültürel açıdan neden ikinci sınıf vatandaş olarak konumlandırılmaları ve kendilerinin bu konumlandırmaya karşı nasıl tepki verdiklerine yer vereceğiz. Makalemizdeki temel amaç bu konumlandırmada dinsel kimlikten ziyade kültürel ve etnik kimliğin baskın bir karaktere sahip olduğunu göstermeye çalışmaktır. Bu tespiti gerçekleştirirken, hem kendilerini Mizrahi olarak gören hem de Mizrahi olmayıp konu üzerine kafa yoran araştırmacıların eserlerinden ve muhtelif gazetelerde konuyla ilgili yayımlanmış haber metinlerinden istifade edilmiştir.

Filistin'e Yapılan Göçler ve Yeni Bir Toplum İnşası

1917 Balfour Deklarasyonu ve 1948'de İsrail'in resmi anlamda devlet olarak kabul edilmesinden sonra Filistin'e yapılan göçler ciddi boyutlara ulaşmış olsa da söz konusu deklarasyon öncesinde bölgeye özellikle Siyonizm taraftarı Aşkenazilerin başkanlığında göçler gerçekleşmiştir. Siyonist Aşkenaz Yahudilerinin bu konuda öncülük etmesinin nedeni, 1948 yılına kadar Siyonizm ve Filistin'e göç meselesinde onların önderlik yapması ve nihai hedeflerinin sürgündeki Yahudileri bir araya getirme arzusuydu. Göç eden Yahudilerin büyük bir kısmı ise bulundukları ülkelerde zor şartlarda yaşamakta olan Aşkenazilerden oluşmaktaydı. 1882'de ilk Aşkenazi grup, Rusya'dan Filistin'e gelmiş ve kendilerini *biluyim (בלויים)* yahut kendilerinden önce bu topraklara yerleşenleri görmezden gelerek ilk 'aliya[1] olarak isimlendirmişlerdir.[2] İlk 'aliya grubu, Filistin'e zirai üretim ve bununla birlikte bölgeyi kalkındırma

1 İbranice'de "yukarı çıkmak, yükselmek, Tora okumaya çağrılma" anlamına gelen 'aliya (עליה) Siyonizm ile birlikte diasporadan İsrail'e göç etmeyi tanımlamak için kullanılmıştır. Bkz. R. J. Zwi Werblowsky, ed., "Aliyyah," *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (Oxford: Oxford University Press, 1997), 36-7.

2 Gideon Giladi, *Discord in Zion: Conflict between Ashkenazi&Sephardi Jews in Israel* (London: Scorpion, 1990), 38.

amaçlı geldiklerini ifade ederek yerleşik Yahudilerle *(yişuvim/*ישובים*)* aralarında bir fark olduğunu göstermeye çalışmışlardır.[3] Bu 'aliya grubu kendi kökenlerini *Hovevey Tsiyon (*חובבי ציון*)* hareketine borçludur.[4] Bu hareket ile 1882'den sonra zengin Rus Yahudileri, Filistin'e gelmiş ve beklenen Mesih'in kendi kutsal devletini kurmak üzere yakın zamanda geleceğine dair birtakım şayialar ortaya atarak bölgeye göçün sağlanmasını teşvik etmişlerdir. Mesihi ümitten ötürü Yemen'deki Yahudiler de bu tarihten itibaren bölgeye göç etmeye başlamışlardır. 1904 yılında ikinci 'aliya adı altında Filistin'e yine çoğu Rusya ve Polonya'dan, bir kısmı Yemen'den olmak üzere göçler gerçekleşmiştir. İkinci dalga 'aliya hareketiyle gelen Yahudiler Filistin topraklarının, zirai ve imalat işi yapan yabancıların elinde olduğu sürece Siyonistler tarafından ele geçirilemeyeceğini düşünmüşlerdir. Bunun üzerine kooperatifler kurmaya başlamış, *kibuts*[5] ve işçi birlikleri oluşturmuş ve 1920'de resmi anlamda *histadrut*[6] tesis etmişlerdir.[7] İkinci 'aliya sonrası 1919-1923 yıllarında üçüncü 'aliya vuku bulmuş ve bu göç dalgasının yaşanmasını Rusya'daki Ekim Devrimi ve Avrupa'da yaşanan anti-semitizm tetiklemiştir. Bu 'aliya daha ziyade Doğu Avrupa ve Rusya'dan gelen Yahudileri içermekteydi. Bu dönem Rusya'dan gelen Yahudiler beraberlerinde sosyalist düşünceleri de getirmişlerdir.[8] Son derece seküler ve militan duyguları da barındıran bu 'aliya grubunun en önemli özelliği *haluts (*חלוץ*)* yani zirai meselelerde eğitimli kimselerin Filistin topraklarına getirilmesinde öncü olmasıdır.[9] Bu 'aliya dalgasıyla gelen *haluts*lar toplumun ahlâki ve milli değerlerinin simgesi olmuş, Filistin'deki *kibuts* sistemini güçlendirmişlerdir.[10] 1924-1929 yıllarında yapılan

3 Giladi, *Discord in Zion*, 38.

4 "Siyon'u Sevenler" anlamına gelen bu organizasyon aynı zamanda Hibat Siyon (חיבת ציון) olarak da bilinmektedir. Bu hareket içinde yer alan organizasyonlar Rusya ve Doğu Avrupalı Yahudilere dayanmakta olup temel amaçları, Filistin'e zirai üretim amaçlı göçü sağlamak ve milliyetçilik bilincini güçlendirmektir. Yossi Katz, "Agricultural Settlements in Palestine, 1882-1914," *Jewish Social Studies* 50, sy. 1/2 (1988-1992), 64.

5 İbranice'de "topluluk, birlikte" anlamına gelen kibuts (קיבוץ), ziraata dayanan ve özel mülkiyet anlayışının değil, bütün üyelerinin ihtiyaçları için sorumluluk bilincinin olduğu gönüllü kolektif topluluktur. Siyonist işçi hareketi ve Yahudi ulusalcılığının canlanmasının önemli bir faaliyeti olmuştur. Bkz. Moshe Kerem, "Kibbutz Movement," *Encyclopedia Judaica*, c. 12, ed. Fred Skolnik, 2. baskı (New York: Thomson Gale, 2007), 122-4.

6 Ha-Histadrut ha-Klalit şel ha-Ovdim B'Erets Yisrael (ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל/İsrail'deki Genel İşçi Federasyonu). 1920'de Hayfa'da kurulmuş İsrail'deki en geniş işçi birliği ve gönüllü organizasyondur. Sendikacılık, ekonomi ve kooperatifçilik alanlarıyla, karşılıklı yardım ve eğitim sahalarında faaliyet göstermektedir. Bkz. Meron Medzini ve Shaked Gilboa, "Histadrut," *Encyclopedia Judaica*, c. 9, ed. Fred Skolnik, 2. baskı (New York: Thomson Gale, 2007), 146-8.

7 Giladi, *Discord in Zion*, 41.

8 Daniel J. Elazer, *Israel: Building a New Society* (Bloomington: Indiana University Press, 1986), 30.

9 Ufuk Ulutaş v.dğr., *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu* (Ankara: SETA, 2012), 19.

10 Moshe Sevilla-Sharon, *İsrail Ulusunun Tarihi* (Yeruşelayim: y.y., 1981), 283.

dördüncü 'aliya özellikle Rusya ve Doğu Avrupa'dan göç eden Yahudileri kapsamakta olup öncekilere nazaran farklı bir nedenden ötürü gerçekleşmiştir. 1921-1924 yıllarında Amerika, yürürlüğe koyduğu kanunlar gereği ülkeye kabul edilecek göçmen sayısında kısıtlamaya gitmiş, Amerika'ya gidemeyen Yahudiler Filistin'e göç etmek zorunda kalmışlardır. Yahudi önderlerin istediği düzeyde eğitimli ve üst sınıf insan göçü bu dördüncü 'aliya ve 1929-1939 yıllarında beşinci 'aliya ile gerçekleşmiştir. Zira, Polonya, Almanya ve Avusturya'dan gelen iyi eğitimli ve toplumda endüstriyel gelişime katkı sağlayacak Yahudiler bu iki grupta yer almaktaydı.[11] Bu iki göç dalgasıyla Almanya'dan gelen eğitimli göçmenler Filistin'deki Yahudi topluluğun kültürel seviyesinde muazzam bir etkiye sahip olmuşlardır.[12] İkinci Dünya Savaşı ve 1948 yılına kadar geçen süre zarfında *'aliya bet* adında bir göç dalgası daha yaşanmıştır.[13] Kutsal toprağa ulaşmak için engelleri aşmaya delalet eden *ha'apala (העפלה)*[14] adıyla da zikredilen bu 'aliyanın en önemli özelliği İngiliz idaresinin kotası hasebiyle Yahudilerin yasa dışı yollarla Filistin'e göç etmiş olmalarıdır. Yahudiler tarafından gerçekleştirilen en büyük göç dalgası ise 1948'de İsrail Devleti'nin resmi anlamda kurulmasından sonra olmuştur. Bu tarih itibariyle Avrupa'dan yaşanan göçlerin temel nedeni 1932'de Hitler iktidarından sonra Almanya'da yükselen anti-semitizm dalgası neticesinde Yahudilerin bulundukları ülkelerde hayatlarını idame ettirmede zorlanmalarıydı. 1948 sonrası Hitler ve anti-semitizm dalgasından ötürü Avrupa merkezli yaşanan göçlerin yanı sıra Arap ülkelerinde yaşamakta olan Yahudilerin de göçleri olmuştur. Yemen'den yapılan *Sihirli Halı Operasyonu (נשרים כנפי)*[15] ve Irak'tan gerçekleştirilen *Ezra ve Nehemya Operasyonu (מבצע עזרא ונחמיה)* Arap ülkelerinden vuku bulan iki önemli göç hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu operasyonlarla Yemen ve Irak'taki Yahudilerin büyük bir kısmı İsrail'e göç etmiştir. Bu iki operasyonun dışında 1948 sonrası her ne kadar bulundukları ülkelerdeki idareler müsaade etmemesine yahut göçmenlere

11 Clive Jones ve Emma C. Murphy, *Israel: Challenges to Identity, Democracy and the State* (London: Routledge, 2002), 63.

12 Myra Immell, *Perspectives on Modern World History: The Creation of State of Israel, Perspectives on Modern World History* (Detroit: Greenhaven Press, 2010), 6.

13 Immell, *Perspectives on Modern World History*, 6.

14 Dalia Ofer, *Escaping the Holocaust: Illegal Immigration to the Land of Israel*, 1939-1944 (Oxford: Oxford University Press, 1990), v.

15 I. Dünya Savaşı'na kadar Yemen idaresi Yahudilerin Filistin'e göç etmesinde herhangi bir sorun çıkarmazken, savaş sonrası idare Filistin'e göçte sınırlandırma getirmiştir. Ancak bu göç operasyonunu engelleyememiştir. Bkz. Bat-Zion Eraqi-Klorman, "Yemen," *The Jews of Middle East and North Africa in Modern Times* içinde, ed. R. Spector Simon v.dğr. (New York: Columbia University Press, 2002), 405-408.

kota getirmelerine rağmen İran, Libya, Mısır ve Necran'dan da Yahudiler İsrail'e göç etmişlerdir.[16]

Siyonizm'e göre İsrail dışındaki her Yahudi *galut (גלות)* yani sürgünde kabul edildiğinden sürgünde olanların İsrail'e göçünü kolaylaştırmak için İsrail Meclisi (Knesset) 5 Temmuz 1950'de İsrail'e dönüş yasasını ilan etmiş; 1952'de ise İsrail'e kalıcı yerleşim için gelme, İsrail vatandaşlığını elde etme şeklindeki "toplanma tasarısını" faaliyete geçirmiştir.[17] Ancak dönüş yasası ve toplanma tasarısına rağmen istedikleri sayıda göçü alamamaları üzerine, dönemin başbakanı David Ben-Gurion (ö. 1973) görevine başladığı andan itibaren resmi bildirilerinde İsrail'e göçün önemi üzerinde durmuştur. O, bir grup Amerikan Yahudisinin 1949'da İsrail'e gerçekleştirdikleri ziyaret vesilesiyle bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

> Bir Yahudi devleti kurma rüyamızı gerçekleştirmiş olmamıza karşın henüz işin başındayız. Yahudi halkının büyük bir kısmı hâlâ dışarıda. Bugün İsrail'de sadece 900.000 Yahudi var. Gelecekte bütün Yahudiler İsrail'de toplanmalıdırlar. Ana babaları, çocuklarını buraya getirmeye çağırıyoruz. Yardım etmeyecek olurlarsa, gençliği İsrail'e biz getireceğiz; ancak umarım buna gerek kalmayacak.[18]

Ben-Gurion 1960'larda katıldığı Dünya Siyonist Kongrelerinde, İsrail Meclisi'ne sunduğu raporlarda, iştirak ettiği sempozyumlarda hep aynı konu üzerinde durmuş ve İsrail'e gelmeyen Yahudileri "Tanrısız Yahudiler" şeklinde tanımlayarak Amerikalı Yahudilerin bir Yahudi'nin ne demek olduğundan bihaber olduklarını belirtmiştir.[19]

Bu dönemde İsrail Devleti'ne yön vermesi açısından Doğulu Yahudilerden ziyade Batı'da eğitim görmüş ve modern Amerikalı yahut Avrupalı Yahudilere ihtiyaç duyulmaktaydı. Zira İsrail'de oluşturulması hedeflenen yeni toplumun büyük ölçüde Avrupa ve Amerika kökenli Yahudiler tarafından modern batılı değerler üzerine inşa edilen bir toplum olması istenmiştir. Ben-Gurion'un görevinden ayrılmasının ardından başbakan olan halefi Levi Eşkol (ö. 1969) da onunla benzer söylemlerde bulunmaya devam etmiş, bu amaca binaen Amerikan Yahudi toplumunu İsrail'e getirme mücadelesi içinde olduğunu ilan etmiştir. Nitekim Siyonist önderler 1950'de göç yasasını onayladıklarında mühendis, teknisyen, doktor, hemşire ve benzeri mesleklere sahip in-

16 Bkz. Ya'akov Meron, "Expulsion of the Jews from the Arab Countries: The Palestinians' Attitude towards it and Their Claims," *The Forgetton Millions: The Modern Jewish Exodus from Arab Lands* içinde, ed. Malka Hillel Shulewitz (London: Continuum, 1999), 83-126.

17 Alfred M. Lilienthal, "İsrail'e Göçü Kışkırtan Siyonist Entrikalar," *Siyonizm ve Irkçılık* içinde, çev. Türkkaya Ataöv (Ankara: Birey ve Toplum Araştırmaları, 1985), 51.

18 Lilienthal, "İsrail'e Göçü Kışkırtan Siyonist Entrikalar," 51.

19 Lilienthal, "İsrail'e Göçü Kışkırtan Siyonist Entrikalar," 52.

sanlara olan gereksinimlerini vurgulamış, göçün artık hayırseverlik sorumluluğu değil ülkeyi kalkındırma amaçlı güç göçü olduğunun altını çizmişlerdir. Ancak bütün gayretlerine rağmen Ben-Gurion ve halefleri istedikleri sayıda Aşkenaz Yahudisini İsrail'de toplayamamıştır. Batı'dan istedikleri güç göçünü alamamaları neticesinde iştirak ettikleri her toplantıda bir Yahudi'nin İsrail dışında yaşamasının zorluklarını gündeme getirmişler, Amerika ve Avrupa'dan gelecek Yahudiler için İsrail'de gerek konut gerek eğitim ve iş alanlarında Siyonist kuruluşların da desteğiyle her türlü imkânı sağlayacaklarını belirtmişlerdir. Ancak bütün gayretlerine rağmen beklentilerinin karşılanmaması üzerine Siyonist önderlerden Israel Goldstein (ö. 1986) *"Amerikalı Yahudiler daha ne bekliyorlar? Bir Hitler'in kendilerini zorla kovmasını mı? Öteki ülkelerdeki Yahudileri göçe zorlayan trajedilerden kendilerinin kurtulacağını mı sanıyorlar?"*[20] şeklinde sert bir söylemde bulunacak kadar ileri gitmiştir.

XIX. yüzyılda hızlandırılan göç dalgaları özellikle Aşkenaziler konusunda Siyonistlerin hedeflediği sayıda olmamasına rağmen bugün İsrail'de Aşkenaziler azımsanmayacak bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca Aşkenazilerin gerek idari anlamda gerek Theoder Herzl'in[21] hedeflediği şekilde Batı kültürü ekseninde bir İsrail Devleti tesis etmiş olduklarını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bölgede sadece Aşkenaziler değil, yapılan 'aliyalarda temas ettiğimiz üzere muhtelif ülkelerin kültürlerini özümseyip gelmiş farklı Yahudi topluluklar da bulunmaktaydı. Oluşan kültür çokluğu ve karmaşası karşısında kalan Aşkenazi idaresi özellikle yeni göçmenlerle iki farklı şekilde ilgilenme kararı almıştır: İlki kendine katma, ikincisi ise sürgünden gelenleri harmanlama.[22] İlk stratejiye göre idare, zamanla İsrail'e gelmiş göçmenlerin ev, yemek ve iş imkânlarına sahip oluncaya kadar bütün yaşam ihtiyaçlarını sorumluluğu altına alacak; harmanlama süreciyle ise farklı ülkelerden gelen yeni göçmenleri bir tür Avrupalı-Aşkenazi kültürüne dayalı bir İsrailli hâline getirerek onları kendi kültürleri içinde eriteceklerdi.[23] Bu stratejiye ve kendilerinden farklı kültürel değerleri barındıran Yahudi grupları eritme çalışmalarına rağmen adını genel anlamda Mizrahiler olarak duyduğumuz bir grubun oluşumuna yine kendileri sebep olmuştur.

20 Lilienthal, "İsrail'e Göçü Kışkırtan Siyonist Entrikalar," 53.

21 Siyasi Siyonizm'in kurucusu kabul edilen Theoder Herzl, Yahudilerin tüm dünyada acı çektiğini ve kendilerine ait bir devletlerinin olması gerektiğini ileri sürmüş ve bu anlamda *Yahudi Devleti* başlıklı çalışmasını kaleme almıştır. Bkz. Theoder Herzl, *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir (İstanbul: Ataç Yayınları, 2007).

22 Mohamed A. H. Ahmed ve Ashraf Elsharkawy, "Tel Aviv Mizrah: The Potential of Iraqi Cultural Identity within Two Generations," *Journal of Modern Jewish Studies* 14, sy. 3 (2016): 433.

23 Ahmed ve Elsharkawy, "Tel Aviv Mizrah," 434. Jabotskinky 1926'daki bir konuşmasında "Tanrı'ya şükür Doğu ile ortak hiçbir noktamız yok. Filistinli Yahudilerin oryantal ruhlarına dair herhangi bir iz bırakmamalıyız." diyerek onları kendi Batılı değerleri içinde eritme konusunda ne kadar istekli olduklarını belirtmiştir. Bkz. Joseph Massad, "Zionism's Internal Others: Israel and the Oriental Jews," *Journal of Palestine Studies* 25, sy. 4 (1996): 55.

Mizrahiler

Mizrahi (מזרחי)[24] tabiri Siyonizm ile ortaya çıkmış bir kelimedir. XIX. yüzyıl boyunca ve XX. yüzyılın başlarında Sefardi ve Aşkenazi tabirleri kullanılmaktaydı; ancak bugünkü gibi Doğu ve Batı ile özdeşleştirebileceğimiz şekilde bir kullanım söz konusu değildi. Mizrahi Yahudileri kendilerini bulundukları ülkeye göre örneğin Halepli, Urfalı, Yemenli Yahudi şeklinde takdim ediyordu. Ancak 1948'de geniş çapta alınan göçler neticesinde tanımlamalar oryantalist bir renge bürünmüş ve Doğulu veya Batılı şeklinde ikili bir taksim ortaya çıkmıştır.[25] Bununla birlikte İsrail'de oluşan yeni toplum için yapılan sınıflandırmalar dönemlerin resmi prosedürlerine göre yapıldığından isimlendirmeler konusunda araştırmacılar arasında bir konsensüs yoktur. Bunu özellikle Mizrahiler üzerine yapılan tanımlamalarda görmekteyiz; ancak Aşkenaziler için de benzer bir durum söz konusudur. Örneğin İsrail İstatistik Merkez Bürosu, Rusya'dan İsrail'e gelen ilk Yahudi grup için "Avrupa'dan gelen Yahudiler" tabirini kullanmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde, önceki Sovyet göçmenler arasındaki farklılıkları gören muhtelif idari birimler göç edilen bölgenin Asyalı ve Avrupalı kısımları arasındaki farklılığı gözetmek zorunda kalmışlardır.[26] Dolayısıyla göçler sonrası, kimlik krizi beraberinde terminolojik krizin doğmasına da neden olmuştur. Yeni tabirlerin ortaya çıkması kimlik kriziyle boğuşmanın zorluklarını göstermektedir. Mizrahi kelimesi bunun en bariz örneğidir: Doğulu Yahudiler, Sefardiler, Aşkenaz Yahudisi olmayanlar, Arap Yahudileri, Üçüncü Dünya Yahudileri, Doğu Akdenizli Yahudiler, Maşrikli Yahudiler, Siyahiler, Iraklı Yahudiler, Faslı Yahudiler vb. tabirler Mizrahi Yahudilerini ifade etmek için kullanılmıştır ve kullanılan her bir tabir tarihi, siyasi, kültürel ve etnik kimlik sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Mizrahiler ile ilgili ortaya çıkan bu ve benzeri tabirlerin gerçekten Mizrahilere karşılık gelip gelmediği konusunda tartışmalar devam etmektedir. Yukarıda zikredilen ifadeler genel itibariyle Mizrahi dâhilinde kabul edildiğinden makale içinde verilen örnek, tanımlama ve tasvirler her birini kapsamaktadır. Kavramların içini doldurmak için gerek bu grup içinde kabul edilebilecek Yahudiler arasından gerek Aşkenaziler tarafından birçok tanımlama ve tasvir yapılmıştır, yapılmaktadır. Bu tanımlama ve tasvirler arasında oybirliği ile kabul edilebilecek bir tanım yoktur. Genel itibariyle İslam ülkelerinden İsrail'e göç eden Yahudiler, Mizrahiler adı altında toplanmaktadır. Ancak buna

24 İbranice'de "mizrah (מזרח)" "doğu" anlamına gelmekte olup genel itibariyle Ortadoğu ve Güney Afrika'dan İsrail'e göçmüş Yahudileri ve kimi zaman Sefarad Yahudilerini tanımlamak için bu kelimeden türetilen "Mizrahi" yani "Doğulu" kelimesi kullanılmaktadır.

25 Harvey E. Goldberg ve Chen Bram, "Sephardic/Mizrahi/Arab-Jews: Reflections on Critical Sociology and the Study of Middle Eastern Jewries within the Coxtext of Israeli Society," *Sephardic Jewry and Mizrahi Jews* içinde, ed. Peter Y. Medding (Oxford: Oxford University Press, 2007), 230.

26 Goldberg ve Bram, "Sephardic/Mizrahi/Arab-Jews," 230.

itiraz eden ve kendilerini Mizrahiler grubunda görmeyenler de vardır. Mesela Sefarad Yahudilerine, İslam toplumunda yaşadıkları için genellikle bu başlık altında yer verilmektedir. Ancak Sefarad Yahudileri arasından, kendilerine Mizrahiler grubu içinde yer verilmesine itiraz edenler, hatta Mizrahilere karşı Aşkenazilerle benzer tutum içinde olanlar vardır. Bununla birlikte Mizrahilerin genel anlamda coğrafi açıdan Ortadoğu, Balkanlar ve İberya'dan göç etmiş bütün Yahudileri tanımlamak için kullanılan bir ifade olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebepten makale içinde yeri geldikçe Aşkenazilerin, Mizrahi Yahudileri ve Arap Yahudileri ile yaşadıkları sıkıntıların yanı sıra Sefarad Yahudileri ile aralarında gerçekleşen ihtilaf örneklerine de yer verilecektir.

1950-60'lı yıllarda Arap ülkelerinden İsrail'e 'aliya yapmış Yahudiler için *'edot ha-mizrah* (עדות-המזרח) yani "Doğulu topluluklar" denilmekteydi. Ancak burada kullanılan *'edot* (עדות) tekili *'eda* (עדה) kelimesinin İsrail antropolojisinde *ilkel* manada *kabile* anlamına geldiğini hatırda tutmak gerekir.[27] Doğulu topluluklar için bu tabirin kullanımı tercih edilirken Avrupa'dan göç etmiş Yahudi topluluklar için böyle bir ifade kullanımına başvurulmamıştır.[28] Bu ve benzeri tanımlama türlerinden ötürü Mizrahiler arasından kendileri için yapılagelen tanımlamalara itiraz edenler olmuştur. Zira *'edot* kelimesinde görüldüğü üzere bu gruba dâhil Yahudileri küçümseyici bir tavır takınılmıştır. Mizrahi Yahudileri için kullanılan diğer tabirlerin içi doldurulurken de benzer bir tavır sergilenmiştir. Örneğin, 1949'da İsrail'e yoğun Mizrahi göçü devam ederken Aşkenaz gazeteci Arye Gelblum, *Haaretz*'te Mizrahiler konusunda yaptığı gözlemleri şu şekilde kaleme almıştır:

> İlkellikleri zirvede, bilgi seviyeleri neredeyse mutlak cehalet olan ve daha kötüsü entelektüel herhangi bir şeyi anlama konusunda en ufak bir yetisi olmayan insanlarla muhatabız. Genel olarak aynı bölgedeki Araplar, Siyahiler ve Berberilerin seviyelerinden nispeten daha iyiler. Ancak her hâlükârda, Erets Yisrael'in daha önceki Araplarına nazaran daha aşağı seviyedeler... Bu Yahudiler ayrıca Yahudi kökenlerden yoksunlar, tam anlamıyla vahşi ve ilkel içgüdülerin oyununa tabiler.[29]

Aşkenazilerin söylemlerindeki Mizrahi Yahudilere yönelik kabullenememe ve karşıt durumlar neticesinde gerek "Mizrahi" gerek "Arap Yahudisi" ifadelerinin kullanılmasından rahatsız olan Yahudiler olagelmiştir. Irak'ta doğmuş ve yetişmiş olan Sosyoloji Profesörü Sami Samocha "Arap Yahudisi" tabirinin bir hakikate karşılık gelmediğini, Arap ülkelerinde doğup İsrail'e

27 Yehouda Shenhav ve Hanna Hever, "Arab Jews after Scructuralism: Zionist Discourse and the Deformation of Ethnic Identity," *Social Identities* 18, sy. 1 (2012): 106.

28 Shlomo Swirski'ye göre bu ifadenin kullanılması etnik gruplar arasındaki güç farklılıklarına hizmet etmektedir. Bkz. Goldberg ve Bram, "Sephardic/Mizrahi/Arab-Jews," 231.

29 Massad, "Zionism's Internal Others: Israel and the Oriental Jews," 57-58.

gelen Yahudilerin böyle bir kimliği onaylamadıklarını, bugün İsrail'de yaşamakta olan Arap ülkelerinden göç etmiş çoğu Yahudi'nin kendilerini "Arap Yahudisi" olarak tanımlamadığını hatta kendilerine böyle bir damganın yapıştırılmasından rahatsız olduklarını ifade etmektedir.[30] Samocha'nın öne sürdüğü durumun aslında psikolojik arka planı olduğunu söyleyebiliriz. Zira Mizrahi yahut Arap Yahudilerinin bir kısmı iş bulma veya okullarda rahat hareket edebilme amaçlı kimliklerini gizlemek istemektedir. Çünkü her iş başvurusunda kendilerine soyadları sorulduğunda etnik kökenleri ortaya çıkmakta ve bunun neticesinde sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedirler. Bu durumun ortadan kalkması ve kendilerine Avrupa'dan gelenlerle eşit muamelede bulunulması adına sadece Yahudi olduklarını belirtme endişesi içerisinde oldukları muhtemeldir.

Mizrahi, Arap Yahudisi vb. tabirlerinin ne olduğu konusunda yapılan tanımlama ve tasvirlere karşı bu grupta kabul edilen Yahudiler sessiz kalmamışlar ve kendileri için kullanılan tabirlerin içlerini doldurmaya çalışmışlardır. Kendisi de bir Arap Yahudisi olan Amnon Raz-Krakotzin, Arap ülkelerinde yetişmiş olan Yahudilerin kendilerini dini anlamda Yahudi olarak kabul ettiklerini ama kültürel açıdan Arap kültürüne karşı olmadıklarını belirtmektedir.[31] Ella Shahot ise "Reflections of an Arab Jew" başlıklı yazısında kendisinin bir Arap Yahudisi olduğunu, Irak'ta dünyaya geldiğini, Arap kültürü içinde yetiştiğini, Iraklı İsrailli bir kadın olduğunu vurgulamaktadır. Bir ayrım varsa bunun din ayrımı şeklinde algılanması gerektiğini ifade etmekte, Arap Yahudiliğini, Yahudilikten ayrı görmediğini ileri sürmektedir.[32] Arap Yahudilerinin, Aşkenazilerle aynı dine mensup oldukları ve aralarında bir ayrıma gidilmemesi gerektiği yönünde yaptıkları açıklamalara rağmen Aşkenaziler, Arap Yahudilerinin genetik açıdan Arap olduklarını her fırsatta vurgulamış[33] ve onları kendilerinden ayrı gördüklerini belirtmişlerdir. İsrail'de Arap Yahudilerine veya Mizrahilere karşı yapılan bu ayrımcılıktan ötürü kimliğini söylemekten çekinenler olduğu gibi[34] Salman Shina, Anouar Shaul, Murad Michael, Ezra Haddad, Menashe Zarur, Eza Sasson Mualem yahut Sami Shalom Chetrit[35] gibi önde gelen aydınlar kendilerini Arap Yahudileri

30 Shenhav ve Hever, "Arab Jews after Scructuralism," 106-107.

31 Lital Levy, "Historicizing the Concept of Arab Jews in the Mashriq," *JQR* 98, sy. 4 (2008): 458-459. Ayrıca bkz. Ella Shohat, "Dislocated Identities: Reflections of an Arab-Jew," *Movement Research: Performance Journal* 5 (1992): 8.

32 Levy, "Historicizing the Concept of Arab Jews in the Mashriq," 464.

33 Ella Shohat, "The Invention of the Mizrahim," *Journal of Palestine Studies* 29, sy. 1, (1999): 8.

34 Bkz. Shuki J. Cohen, "Prejudice and the Unexamined Life: A Neuro-psychoanalytic Framework for the Repressed Conflict between Ethnic and National Identities among Arab-Jews in Israel," *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 8 sy. 4 (2011): 325-340.

35 Chetrit 2004'te kaleme aldığı "Ani Palit Aravi (אני פליט ערבי/Ben Bir Arap Mülteciyim)" başlıklı şiirinde bir Yahudi olmasına rağmen İsrail'de gerçekleşmekte olan etnik ayrımcılığa karşı kendisini "Arap mülteci" olarak takdim etmektedir.

olarak takdim etmişler; Iraklı Yahudi yazar Şimon Ballas ise radyoda dinledikleri Arap müziklerinin kanlarında aktığını ifade etmiştir.[36] Bu yazarlar Yahudi dini ve Arap kültürü, Doğu yaşantısı arasında bir ayrım görmediklerini dile getirmişler, 1930'larda Iraklı bir Yahudi gazeteci olan Ezra Haddal, *"Din Tanrı'ya aittir, millet herkese!"* ifadesinden hareketle Yahudi olmadan önce Arap olduklarını belirtmiştir.[37]

"Mizrahi Yahudisi" tabirinin net bir şekilde tanımlanamamasında coğrafi ve etnik sıkıntılar olageldiği gibi, ifadenin yukarıda görüldüğü üzere Arap Yahudileri ile özdeş görülmesi ve Siyonizm'in ortaya koyduğu Araplık ve Yahudiliğin bir arada bulunamayacağı düşüncesi de etkendir. Zira Siyonistlere göre kendisinin Arap olduğunu söyleyen birisi Siyonist olamaz. Yine onlara göre Arap Yahudilerinin Yahudi değerlerine sahip olup olmadıkları tartışma konusudur. Bu bağlamda konuyu değerlendirecek olursak, Siyonistlerin bütün Yahudileri kapsayacak bir devlet yerine toplumsal ve siyasi ilişkilerde etnik ve kültürel kimliğin öncelendiği bir devlet oluşturma yoluna gittiklerini söylemek mümkündür.

Mizrahilerin İsrail'deki Sosyokültürel Konumu

Çalışmamızda Mizrahilerin, İsrail'deki sosyokültürel konumlarına yer verirken aynı zamanda Aşkenaz Yahudileriyle olan ilişkilerini daha ziyade İsrail Devleti'nin kurulma aşaması ve sonrası bağlamında ele almaktayız. Ancak, Mizrahiler arasında yer verdiğimiz Sefardiler açısından olaya bakacak olursak Aşkenaziler ve Sefardiler arasındaki ilişki daha öncesine dayanmaktadır. Sefarad Yahudileri XII. yüzyılda İslam egemenliği altında Endülüs'te kazanmış oldukları imkânlar neticesinde kendilerine özgü din anlayışlarını oturtmuş, Yahudiler açısından altın çağ olarak nitelendirilen bir refah dönemi yaşamışlardır. Bu dönemde çoğu Sefardi, Aşkenaz Yahudilerinden üstün olduklarını ileri sürmüş ve onlarla aile olmayı reddetmiştir. Hatta onlarla bir arada bulunanları küçümsemişlerdir. O dönemde Sefardiler ve Aşkenaziler arasındaki bağın ne kadar uzak ve kötü durumda olduğunu Orta Çağ'ın ve Yahudi dünyasının önemli düşünürü ve din adamlarından biri olan Moşe ben Meymun'un (ö.1204) oğluna yazdığı ileri sürülen vasiyetinde net bir şekilde görüyoruz:

> Sadece sirke ve sarımsak ile terbiye edilmiş sığır eti yediklerinde yüce Tanrıyı hatırlayan Aşkenaz hahamların yazdığı kitaplardan uzak durarak kendi ruhunu muhafaza et. Onlar sirke buharı ve sarımsak kokusu burun deliklerinden girdiğinde, yüce tanrının kendi yakınlarında olduğunu hissedeceklerine inanırlar. Sen ey oğlum, sadece ve

36 Ahmed ve Elsharkawy, "Tel Aviv Mizrah," 437.

37 Bkz. Shenhav ve Hever, "Arab Jews after Scructuralism," 103.

> sadece cana yakın Sefarad kardeşlerimizle bir arada bulunmalısın. Çünkü, sadece onların beyni var ve zekâları çalışıyor.[38]

Bu dönemde Sefarad ve Aşkenaz Yahudileri arasındaki ilişkide Sefardiler daha baskın bir role sahipken Moşe ben Meymun sonrası her iki grup arasında özellikle dini meselelerde müşterek noktalar tespit edilmeye ve yakın ilişkiler kurulmaya çalışılmış;[39] ancak istenilen düzeyde bir birliktelik sağlanamamıştır. XIX. yüzyılda ekonomik ve siyasi anlamda gerçekleşen değişiklikler ile birlikte Orta Çağ'da Sefardilerin lehine olan yaşam standardı, Aşkenazilerin lehine dönmüş ve üstünlük bakışı yer değiştirmiştir. Bilim, felsefe, sanat ve siyasette Batı'da meydana gelen gelişmeler Batılı Yahudilerin yaşamlarını da önemli ölçüde etkilemiş ve bu sahalarda olumlu anlamda gelişmelerine katkı sağlamıştır. Yaşamlarının şekillenmesinde büyük ölçüde Batı kültürünün etkisi altında kalan Aşkenaz Yahudilerinin başkanlığında kurulan ve şekillenen İsrail'in, bu sebepten bugün bir Yahudi ülkesi gibi görüntü sergilemeye çalışmasına rağmen aslında bir Batı ülkesi olduğunu söylemek mümkündür. Zira İsrail'in Yahudi kimliği ve Yahudileri bir araya toplama gayesiyle kurulduğu ama kültürel kimliğe dayalı bir gelişim gösterdiği aşikârdır ve bu kültürel kimliğin temeli de Batı kültürüdür. Dolayısıyla, çalışmamızda yer verdiğimiz Aşkenaziler ve Mizrahiler arasında meydana gelen çatışmaların ve ihtilaf konularının temel nedeni aslında Batılı ve Doğulu kültür çevrelerinden gelmelerinden kaynaklanmaktadır. Aşkenazilerin İsrail'e ilk yerleştiği ve Mizrahilerle karşı karşıya kaldığı andan itibaren toplumsal ve iktisadi sahalarda almış olduğu menfi karşılıklar bunu kanıtlar niteliktedir. İsrail'e yapılan göçler neticesinde herhangi bir alternatif pasaport veya kimlikten yoksun hâle gelen Mizrahiler, yeni bir linguistik ve çok kültürlü bir çevreye girmiş oldukları gibi kendilerini aynı zamanda bir anda jeo-politik olarak Arap-İsrail çatışması içinde buldular. Yani yasal olarak İsrail vatandaşlığının olduğu ancak kültürel olarak Doğu-Batı çatışmasının yaşandığı bir bölgeye girmiş oldular.[40] Dolayısıyla, göç etmekle kazandıklarını düşündükleri İsrailli kimliği, onlar adına yeni bir ülke kimliğine işaret etmiyor, aynı zamanda yeni bir kültürel ve ideolojik paradigmayı beraberinde getiriyordu. Bu durum Mizrahiler ve Aşkenaziler arasında bilhassa ilk zamanlarda sağlıklı ve dengeli

38 Israel Shahak ve Norton Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, çev. Ahmet Emin Dağ (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 92. Türkiye Yahudi Cemaati mensubu Rabbi Mendy Chitrik ile yaptığım bir görüşmede kendisi, bu vasiyetin Moşe ben Meymun'un dilinden aktarılan aslı olmayan bir yalan olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte iki grup arasındaki ihtilafı göstermek için yaygın bir şekilde kullanılan önemli bir örnektir.

39 Hirsch Jacob Zimmel, *Ashkenazim and Sephardim: Their Relations, Differences, and Problems as Reflected in the Rabbinic Responsa* (Hoboken: Ktav Publishing House, 1996).

40 Ella Shohat, "The Shaping of Mizrahi Studies: A Relationship Approach," *Israel Studies Forum* 17, sy. 2 (2002): 88.

bir toplumsal ilişkinin yaşanmasını engellemiştir. Karşılıklı yaşanan anlaşmazlıkları çalışmamızda örnekler eşliğinde toplumsal sahada, konut, eğitim ve iş imkânları meselelerinde alt başlıklar hâlinde sunmaktayız.

a. Toplumsal ve Kültürel Açıdan Anlaşmazlıklar

XIX. yüzyılda Batı ve Doğu arasında ciddi anlamda ekonomik, siyasi ve askeri güç farkı ortaya çıkmaya başlamış ve bu durum Batı ve Doğu'da yaşamakta olan Yahudilerin hayat standartlarını da etkilemiştir. Orta Çağ döneminde Orta ve Doğu Avrupa'da yaşamakta olan Yahudilere karşı üstünlüklerini gösteren Doğu Yahudileri için durum tersine dönmüştür. Nihayetinde XIX. ve XX. yüzyıllarda iktisadi, bilimsel ve kültürel farklılıkların bir ürünü olarak İsrail'de bugün Doğu – Batı ayrımından kaynaklanan bir etnik yapı gündeme gelmiş, Aşkenaziler kendilerinin *seçilmişler içerisinde seçilmişler* olduklarını ileri sürmüşlerdir.[41]

Aşkenazilerin, Mizrahilerle özellikle göçler neticesinde doğrudan irtibatlı olmalarından sonra onlara karşı duydukları rahatsızlıkları önemli bir hâl almıştır. Toplumsal sahada Aşkenaziler tarafından Mizrahilere karşı uygulanmakta olan sınıf ayrımcılığı birçok araştırmacının gündeminde olmuş; araştırmacıların bir kısmı bu sınıf ayrımcılığının Mizrahi Yahudilerinin eğitimsizliğinden kaynaklandığını belirtirken bir kısmı bu ayrımcılığın nedenini onların asıllarına, etnik kökenlerine bağlamıştır. Yani Mizrahi Yahudilerinin oryantal temellerinin onların Aşkenaz Yahudilerinden daha aşağı olmalarına sebebiyet verdiğini ileri sürmüşlerdir.[42] Bu ayrımcılığın aslında her ikisinden kaynaklandığını söylemek mümkün. Zira etnik köken ve yetişmiş oldukları ülkeler, Yahudilerin kültür ve eğitim seviyelerini etkilemiştir.

Batı'da Yahudilere karşı uygulanmakta olan anti-semitik söylemlere maruz kalmış Yahudiler, benzerini İsrail'deki Doğulu dindaşlarına karşı uygulamışlardır. Bunu, Mizrahileri kültürel olarak tasvirlerinde[43] en açık bir biçimde görmekteyiz. Israel Singer'ın Doğulu Yahudileri "aptal" olarak tasvir edip Avrupa'nın bu Yahudileri hoş karşılamayacağı[44] yönündeki açıklaması; Hannah Arendt'in, Karl Jasper'a yazmış olduğu bir mektubunda ise Eichmann'ın yargıçlarının üçünün de Alman asıllı Yahudiler olup, İstanbul yahut Asya'nın

41 Aziza Khazzoom, "The Great Chain of Orientalism: Jewish Identity, Stigma Management, and Ethnic Exclusion in Israel," *American Social Review* 68, sy. 4 (2003): 494.

42 Kazzoom, "The Great Chain of Orientalism," 488.

43 İsrail'deki kültür çatışması hakkında detaylı bilgi için bkz. Charles S. Liebman, "Cultural Conflict in Israeli Society," *The Jewishness of Israelis* içinde, ed. Charles S. Liebman ve Elihu Katz (New York: State University of New York Press, 1997), 103-118.

44 Kazzoom, "The Great Chain of Orientalism," 495.

başka bir bölgesinden gelmiş gibi görünen "Doğulu ayaktakımı" olmadığından duyduğu sevinci dile getirmesi[45] Aşkenazilerin Mizrahilere karşı tavırlarını örneklemektedir. Mizrahilere yönelik tamamen dışlayıcı tavır sergileyenlere karşı İsrail'e gerçekleştirdikleri ziyaretlerde aralarındaki kültürel farkı gören bazı Aşkenaziler, Doğuluları kendilerine benzetme yollarına giderek bu farkı ortadan kaldırabileceklerini düşünmüşlerdir. İsrail Dışişleri Eski Bakanı Abba Eban (ö. 2002) bu gayreti gösterenlerden birisi olup amaçlarının Doğu'dan gelen Yahudilere Batılı ruhu aşılamak olduğunu vurgulamıştır.[46]

Aşkenazilerin, göçler neticesinde Mizrahilerle karşı karşıya kalmalarından sonra onlara yönelik dışlayıcı bir tavır içinde olmaları, Yahudilere ait bir devlet sahibi olma konusunda her iki tarafın ihtiyacını gidermemiş görünmektedir. Çünkü, başlangıçta İsrail Devleti kurulurken yapılan konuşmalarda Yahudiler arasında bir ayrımcılık görülmemiştir. Theoder Herzl (ö. 1904) bir Yahudi Devleti'ni hayal ederken hem Doğulu hem Batılı Yahudileri esas alarak *"Hepimiz bir toplumuz, tek bir milletiz!"*[47] sloganından hareketle yola çıkmıştır. Kendisinden sonraki Siyonistler arasında Siyonizm'in kesinlikle ırkçılıkla bir görülmemesi gerektiğini belirtenler de olagelmiştir. Bu bağlamda, Patrick Moynihan BM'de yaptığı bir konuşmasında Siyonist akımın üyelerini doğuma (etnik köken) göre değil inanca göre tanımladığını belirtmiştir.[48] Bundan hareketle birlik çağrılarında bulunanlar olmuştur. Örneğin, Martin Buber (ö. 1965), İsrail halkının diğer milletlere benzemediğini, zira din yoluyla bir kenetlenişin söz konusu olduğunu ifade etmiş; bu bağı koparan bir kimsenin ise İsrail'in yaşamını kopardığını ileri sürmüştür.[49] Solomon Schechter (ö. 1915) de Buber gibi din bağının üzerinde durmuş ve İsrail bilincinin doğuşu ve Yahudiliğin ayrılmaz bir bütün olduğunu, kendisinin Siyonizm'in hem dinî hem millî yönüne vurgu yapan sınıfa yakın olduğunu belirtmiştir.[50] Ama İsrail idaresinin gerek başlarda gerek şimdilerde sadece Mizrahilere karşı değil aynı zamanda Falaşalara karşı duruşu bu düşünürlerin belirttiğinin aksi bir çizgidedir. Göçe zorladıkları Mizrahiler ve kendileri arasında zamanla

45 Shenhav ve Hever, "Arab Jews after Scructuralism," 105.

46 Kazzoom, "The Great Chain of Orientalism," 500.

47 Hans Küng, *Judaism*, çev. John Bowden (Münich: SCM Press ltd, 1992), 285.

48 Joseph L. Ryan, "Siyonizm, Yahudiler ve Yahudilik," *Siyonizm ve Irkçılık* içinde, çev. Türkkaya Ataöv (Ankara: Birey ve Toplum Araştırmaları, 1985), 41. Bir Yahudi'nin kim olduğu yahut nasıl Yahudi olunduğu konusunda Yahudilikte ihtilaf söz konusudur. Orta Çağ Dönemi Yahudi din âlimlerinden Yudah Halevi'ye göre bütün Yahudiler "özünde" Yahudi olmayan kimselerden ayrı, doğuştan birtakım erdemlere sahip birer Yahudi olarak seçilmiş şekilde dünyaya gelmektedirler. Bkz. Menachem Kellner, *Must A Jew Believe Anything?* (Oxford: The Littman Library of Jewish Civilisation, 2010), 23. Ayrıca *Talmud* bir Yahudi'yi biyolojik olarak tanımlamaktadır. Yani Yahudiliği anneye bağlamaktadır. Bkz. Menahem Kellner, *Dogma in Medieval Jewish Thought: From Maimonides to Abravanel* (Oxford: Oxford University Press, 1986), 2.

49 Ryan, "Siyonizm, Yahudiler ve Yahudilik," 48.

50 Solomon Schechter, *Zionism: A Statement* (b.y.: The American History, 1906), 8.

toplumsal ve kültürel anlamda sıkıntılar zuhur etmeye başlamıştır. Bu alanlarda ortaya çıkan anlaşmazlıklar gelir, konut ve eğitimde de Aşkenaziler ve Mizrahiler arasındaki ayrımın pratik hayatta artmasına neden olmuştur. Dönemin İsrail idaresi, Mizrahi Yahudileri Batı kültüründe eritme çabalarına rağmen Arap yaşantısına göre hayatlarını idame ettiriyor olmalarını kabullenememiştir.

Bu şartlar altında tüm Yahudileri kucaklayacak bir Yahudi toplumundan söz etmek güç görülmektedir. Hatta, Aşkenaz Yahudilerinin bu tutumu Doğulu Yahudilerin kendilerine karşı bir cephe oluşturacakları endişesi duymalarına da zaman zaman sebebiyet vermektedir. M. Selzer, *"…Acaba Arap Yahudisi bir gün Araplar'ın yanında bize karşı cephe alır mı? Bunun nadir de olsa örnekleri görülmüştür."*[51] diyerek endişesini dile getirmiştir. Ayrıca bilhassa gençler arasında birtakım ayaklanma ve direniş örneklerinin baş göstermesi bu konudaki tedirginliklerini haklı çıkarmaktadır. Bu sebepten, İsrail'e göç eden/ettirilen Doğulu Yahudilere, Arap kültürlerini tamamen yok etmek için Batı kültürü ve Aşkenaz zihniyeti aşılanmaya çalışılmıştır. Okutulan tarih kitaplarında İslam ve Yahudilik arasındaki ilişkilere, ortak sembollere fazla yer verilmemiş, daha ziyade Aşkenaz Yahudilerinin tarihi üzerinden bir eğitim politikası izlenmiştir. Bu ve benzeri durumlar Arap Yahudilerinde bir kimlik bunalımı meydana getirmiştir. Zira "Arap Yahudisi" veya "Mizrahi Yahudisi" tabirleri Aşkenaziler tarafından üretilmekle birlikte onları kültürel açıdan kendilerinde eritmeye çalıştıkları için söz konusu tabirler zamanla sözlüklerden silinmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte "Avrupalı Yahudi" tabiri geniş ölçüde kullanılmaya devam edilmiş ve bunda herhangi bir sakınca görülmemiştir. Hatta kendilerini doğdukları ve yaşadıkları ülkenin kimliğine göre takdim etmişlerdir. Bunun en genel örneğini Fransa'daki siyasi aktivistlerden Daniel Cohn-Bendit'in "Hepimiz Alman Yahudileriz!"[52] sloganında açıkça görmekteyiz.

b. İşçi İhtiyacı ve Mizrahilerin İşçi Olarak Kullanılması

Aşkenaz Yahudileri kendi işçi ihtiyaçlarını giderebilmek için ilk olarak ikinci 'aliya hareketinden sonra Doğu ülkelerindeki Yahudilerin İsrail'e göçünü sağlayacak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunu dinleyen bazı Yemenli aileler Kudüs'e göç etmiş ancak açlık ve hastalıklarla burun buruna gelmişlerdir. Göç eden ailelerin lideri olan İbrahim eş-Şeyh, arkalarında bıraktıkları Yahudilere, Kudüs'te kendilerine ne yardım ne de destekte bulunulduğuna, Yemen'de yaşamanın, Kudüs'te yaşamaktan çok daha iyi olduğuna dair bir mektup yazmıştır. 1882-95 yılları arasında Yemen'den gelen ailelerin bir kısmı

51 Ahmet Susa, *Tarihte Araplar ve Yahudiler* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2005), 488.

52 Nous sommes tous des juifs allemands!

Kudüs'te Sefarad cemaatine katılmışken bir kısmı yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle Yemen'e geri dönmek zorunda kalmışlardır.[53] Kaynakların belirttiğine göre bu dönemde Yemenli Yahudilerden Kudüs, Safed ve Tiberius gibi büyük şehirlerde dilenci konumuna düşenler olmuştur.[54] Mizrahiler arasında düştükleri bu durumu resmi sahalarda dile getirenler olagelmiştir; ancak Aşkenaziler her fırsatta Doğulu işçilere karşı bir işçi sınıfı ihtiyacında olduklarını vurgulamıştır. 1908 yılında Siyonist organizasyonda bulunan Uzman Doktor Yaakov Thon bu konuyu gündeme getirenler arasındadır. Thon, özellikle Yemenli ve İranlı Yahudilerin kültürel açıdan Arap Müslüman köylülerin seviyesinde olduğunu belirterek onlardan istifade edilmesi talebinde bulunmuştur. Çiftlik sahibi olan Aşkenaz Yahudilerinin, evlerinde hizmetli olarak Arap Müslüman kadınlar yerine Doğulu Yahudilere yer vermeleri gerektiğini belirtmiştir.[55]

Siyasi boyutta da gündeme alınan bu meselede Hapoel Hatsai Partisi, Doğulu Yahudilerin Aşkenaz yerleşkelerinde çalıştırılması gerektiğini belirten ilk parti olmuştur. Partinin liderlerinden Yosef Aharonovitch (ö. 1937) Doğulu Yahudileri işçi olarak kullanmakla aslında Arap Müslüman işçilerden daha tehlikeli bir grup yarattıklarını dile getirmiş;[56] ancak daha fazla işçiye ihtiyaç duyulduğunda, Parti çalışanları daha çok sayıda Doğulu Yahudi'yi İsrail'e getirmenin planlarını yapmaktan kaçınmamış ve bu konuda dini kullanmaktan da geri kalmamışlardır. Mesela Eliazer ben Yosef takma ismine sahip birisi, rav[57] görünümünde Kudüs hahamlarıyla birlikte Yemen'e gönderilmiş ve Mesih'in gelişinin yaklaştığını duyurmuştur. Bu haber Yemenli Yahudiler arasında önemli bir etki yapmış ve Kudüs'e göç etmeye karar vermişlerdir. Ancak hepsinin göçü mevcut ekonomik ve yerleşke şartları açısından imkânsız olduğundan çağrıda bulunanlar, göçmenler arasında seçici davranmışlar ve işçi olarak çalıştırabilecekleri kimseleri tercih etmişlerdir.[58] Hatta bir süre sonra göçü durdurma kararı almışlardır. Ancak Mesih geldiğinde kendilerini Yemen'de bulacağından korkan Yahudileri, Kudüs'e göç etmekten men edememişlerdir. Doğulu Yahudiler zamanla Kudüs'te aradıklarını bulamamanın yanında işçi olarak kullanılmalarına karşı çıkmaya başlamışlardır. 1913'te kendilerine karşı yöneltilen ayrımcılığı lanetlemişler ve Aşkenaz Yahudilerine hitaben yazmış oldukları tebliğde *"Size göre, bizler önemsiz ve murdar köpekleriz… Yoksulluğumuzdan ötürü küçümseniyoruz ancak Tanrı şahidimiz olsun ki biz sadece tavsiyenizi dinleyerek Yemen'den geldik."*[59] demişlerdir. 1933

53 Giladi, *Discord in Zion,* 42.
54 Giladi, *Discord in Zion,* 43.
55 Giladi, *Discord in Zion,* 44.
56 Giladi, *Discord in Zion,* 45.
57 Yahudi din adamı.
58 Giladi, *Discord in Zion,* 45.
59 Giladi, *Discord in Zion,* 47.

yılında gerçekleşen 18. Siyonizm Kongresi'nde söz alan Yemenli Yahudi sözcülerden biri ise Aşkenazilerin kendilerine, Almanya'da *ari* olmayanlara davranıldığı gibi muamele ettiklerini, kendilerini üçüncü sınıf konumunda gördüklerini belirtmiştir.[60]

Zamanla İsrail'e işçi olarak çekildiklerinin idrakine varan Mizrahiler arasından İsrail'e göç etmeye zorlanmadan önce hayatlarını idame ettirdikleri İslam ülkelerine geri dönme teşebbüsünde bulunanlar olmuştur. Zira Irak, Yemen ve başka Doğu ülkelerinden gerçekleşen Yahudi göç dalgalarından sonra İsrail devlet adamları artık güçsüz, yoksul ve eğitimsiz Yahudilerin değil; Amerika ve Batı ülkelerinden gelecek sağlıklı, zengin, eğitimli Yahudilere ihtiyaçları olduklarını, onlar geldiklerinde ise Mizrahileri kendi hizmetlerine sunacaklarını açıkça belirtmişlerdir.

c. Gelir ve Konut Edinme Meselelerinde Yaşanan Sıkıntılar

'Aliya hareketleri neticesinde İsrail'de nüfusun artmasıyla birlikte gelir ve konut sıkıntısı meydana gelmiştir. Önemli iş kollarında Aşkenazilerin bulunması onların refah seviyesinin işçi olarak kullanılan Mizrahilerden iyi olmasına olanak tanımıştır. Bu konuda Başbakanlık komisyonu bir incelemede bulunmuş ve bu komisyona göre gelir konusunda sıkıntı içerisinde olan ailelerin %95'inden fazlasının Doğulu aileler olduğu ortaya çıkmıştır.[61]

Konut sıkıntısı konusunda incelemede bulunan Szold Enstitüsü'nün 1972'deki raporuna göre yeni inşa edilen evlere üç kişilik bir aileye üç oda düşmek üzere Batı'dan gelen Yahudiler yerleştirilirken, Doğulu Yahudilere %19'u üç kişi bir odada olacak şekilde konut tahsis edilmiştir. Bu tarihli rapora göre Aşkenazlerin sadece %5,8'inin bu şekilde yaşadığı aktarılmaktadır.[62] Konut meselesinde Aşkenaz Yahudileri ve Mizrahiler arasında yapılan ayrımcılığa karşı duruşu gösteren en çarpıcı örnek Beit Yam hadisesi olmuştur. Mizrahi Yahudilerinin oturduğu bir mahalle olan Hatikva'dan gelen yirmi iki aile 19 Nisan 1973'te göçmenlere ayrılmış blok apartmanlara baskın yapmışlar ve hükümet kendilerini bir yere yerleştirmeyi kabul edene kadar orada kalmaya yemin etmişlerdir. Grubun direnişi üzerine, hükümet yetkilileri güç şartlarda yaşamakta olan Mizrahilere yeni konutların temin edileceği

60 Giladi, *Discord in Zion*, 59. Aşkenazlar, işçi ihtiyaçlarını, Selanik'ten göçen Yahudilerden de karşılamışlardır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail'e giden Yahudiler arasında Selanik'ten göçmüş ticaret ve gemicilikte yetenekli Yahudiler bulunmaktaydı. Murice Raphael ve Sarfati ailesi gemi mühendisliği şirketi kurmak istemişler; ancak Siyonist teşkilat bunu kabul etmemiş ve onları tersane işçisi olarak kullanmaya başlamışlardır. Aşkenaz topluluğu onlara "ayak takımı" anlamına gelen "horanim" olarak hitap etmiştir. "Selanikli" anlamındaki "Salonikan" kelimesi ise zamanla "hamal" anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Giladi, *Discord in Zion*, 58-59.

61 Nasır H. Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," *Siyonizm ve Irkçılık* içinde, çev. Türkkaya Ataöv (Ankara: Birey ve Toplum Araştırmaları, 1985), 121.

62 Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," 121.

konusunda söz vermek zorunda kalmıştır.[63] Bununla birlikte yine Aşkenazilerle eşit şartlarda bir geri dönüş alamamışlardır. Göçler neticesinde, Aşkenaziler ve Mizrahiler arasında yaşanan konut sıkıntısında İsrail Hükümetinin yürütmekte olduğu siyasete karşı Kara Panter Partisi sözcülerinden Sadiya Marciano, Mizrahiler topluluğunun duygularını şu ifadeleriyle dile getirmiştir:

> Rusya'daki bir Yahudi dört saat hiçbir şey yemezse bu bir açlık grevidir. Ama bir Sefardi çocuk tam on saat ağzına bir şey koymasa, bununla kimse ilgilenmez. Beni, Rus Yahudilerine artık İsrail'e gelme izni verilip verilmemesi ilgilendirmiyor. Onlar buraya Yahudi Devleti kurmaya mı geliyorlar yoksa benim devletimi almaya mı? Biz Sefardiler tek bir şey biliriz: Rusya'dan zulüm nedeniyle kaçtığını söyleyenlerin buraya geldiklerinde beş odalı bir daire elde edebilmek için daha az yaygara koparmaları gerekir. Yirmi yıldır burada yaşayan bir Sefardi ek bir oda isteyecek olsa hükümet 'tayıflar' deyip geçmekten başka bir şey yapmaz.[64]

Geçmişte mekân açısından yaşanan sıkıntılar toprak genişlemesine rağmen hâlâ devam etmektedir. Aralık 2016'da Yediot Ahronot gazetesinde çıkan habere göre Ramat Şlomo bölgesinde inşa edilen hânelerin ağırlıklı olarak Ultra-Ortodoks ailelere satışa sunulacağı, Sefarad asıllı Yahudilerin bu sitede fazla sayıda olmayacağı belirtilmiştir.[65]

d. Eğitim Alanında Yaşanan Sıkıntılar

Eğitim konusunda yaşanan sıkıntılar, yerleşimcilerin refah düzeyi ve geldikleri ülkelerden aldıkları kültürel ve eğitim altyapısıyla bağlantılı olup gelir ve konut meselesinde olduğu gibi Aşkenaz ve Mizrahi Yahudileri arasında ciddi bir ayrılık yaşanmasına sebep olmuştur. Ayrıca uygulanan eğitim sisteminin ağırlıklı olarak Batı kültürü ekseninde hayatlarını idame ettiren Aşkenazilere yönelik olması, Mizrahiler için ciddi adaptasyon sıkıntısının yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Szold Enstitüsü'nün 1972 yılına ait raporunda, 3-4 yaşındaki Doğulu Yahudilerin %47'sinin, Aşkenazilerin ise %82'sinin anaokuluna gittiği aktarılmaktadır. Yine aynı tarihli rapora göre, diğer eğitim kurumlarındaki oran farkının anaokullarındaki orandan pek farklı olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumu gündeme getiren Cincinnati Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim

63 Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," 122. Ayrıca bkz. Terence Smith, "In a Tel Aviv Quarter Called 'Hope', the Residents Have Little," *New York Times*, 22 Mayıs 1973, http://www.nytimes.com/1973/05/22/archives/in-a-tel-aviv-quarter-called-hope-the-residents-have-little-taken.html.

64 Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," 129.

65 Bkz. Yeal Friedson, "Illegal Selection Committee in Ultra-Orthodox Housing Project," *Ynetnews*, 1 Aralık 2016, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4887039,00.html.

üyeliği yapan Iraklı Yahudi Kenneth Kattan, Iraklı Yahudilerin o dönemde Irak'taki okullardaki sayısal durumlarının İsrail'dekinden daha iyi olduğunu belirtmiştir.[66]

Eğitimde Aşkenaz Yahudileri ve Mizrahiler arasında belirtilen tarihlerde sayısal oranın yanında düşünsel sahada da ciddi fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Özellikle din eğitimi alanında Aşkenaz Haredi grubu 1860'larda Orta ve Doğu Avrupa'da almış oldukları eğitim ve modernizm etkisiyle[67] dini konuların Avrupa'da olduğu şekliyle müfredatta yer verilmesinde ısrarcı davranmışlardır. Felsefede ortaya çıkan modern akımları takip etmiş ve onlara yönelik açık bir tavır sergilemişlerdir. Bu Yahudilerin eğitiminden geçen Doğulu Yahudiler de geleneksel Yahudi düşüncesini bir kenara bırakıp Aşkenaz kıyafetleri giyinmeye ve Yidiş diliyle[68] konuşmaya zorlanmıştır.[69] Bununla birlikte aynı *yeşiva*larda eğitim görmüş Aşkenazi Harediler ve Mizrahi Harediler mezuniyet sonrası aynı statüye sahip olmamıştır. Mizrahi Haredilere, dinî konularda Aşkenazlar kadar olgunlaşamadıkları gerekçesiyle eğitim alanında vazife verilmemiştir. 1992'deki seçimlerden önce eğitmen olarak vazife almakta yaşanan sıkıntıyı dile getiren Rav Shach, Aşkenaziler tarafından faşist eğilimli biri olmakla suçlanmıştır.[70]

*Yeşiva*larda eğitim alan Doğulu Yahudilerin eğitim hayatında vazife alma konusunda yaşadıkları sıkıntılar evlilik meselelerinde de gündeme gelmiştir. Yahudi toplumlarındaki *yeşiva*larda eğitim başkanının yürütmekte olduğu *şiduh* geleneği[71] vardır. Bu geleneğe göre eğitim başkanları, öğrencilerini evlendirmek için aracı olurlar. Başkan, zengin ve dindar Yahudilerin kızlarını iyi ve zeki erkek öğrencileri için seçer ve onları eşleştirir. *Yeşiva* öğrencileri kendilerine tavsiye edilen eş tercihlerine direnmek günah kabul edildiğinden genelde razı olurlar. Böyle bir aracılığın öğrenciler açısından en önemli faydası, herhangi bir maddi kaygı içinde olmadan öğrenimlerine devam edebilecek olmaları ve ekonomik açıdan kendilerine yardımcı olan ailelerin ise din

66 Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," 124.

67 Mizrahi Yahudileri, Aşkenaz Yahudilerinden ciddi anlamda farklı bir tarihsel tecrübeye sahiptiler. İslam kültüründe yaşamış olan Yahudiler kendilerini seküler ve din dikatomisi içerisinde bulmamışlardır. Dolayısıyla, gelenek ve modernite arasındaki bir tür çarpışmayı tecrübe etmemişlerdir. Buna karşılık Aşkenaziler felsefenin de tesiri ile gelenek ve modernizm arasındaki çatışmayı tecrübe etmişlerdir. Bu sebepten İsrail'de aynı zamanda modernite ve gelenek arasında da ciddi bir sıkıntı ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Charles S. Liebman, "Religion and Modernity: The Special Case of Israel," *The Jewishness of Israelis: Response to the Guttman Report* içinde, ed. Charles S. Liebman ve Alihu Katz (New York: State University Press of New York, 1997), 85-102.

68 Aşkenaz Yahudilerinin kullandığı, İbranice, Aramice, Almanca ve Slav dilleri karışımı, Yahudi Almancası olarak da bilinen bir dil.

69 Shahak ve Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, 98.

70 Shahak ve Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, 99.

71 Şiduhinsiz evlenen kimselere fiziksel ceza uygulanabileceğine yönelik *Talmud*'da ifadeler vardır. *Talmud*'daki atfı için bkz. *Talmud ha-Bavli*, Kiddushin 12a.

eğitimi almış öğrenci sayesinde cennete girebileceklerini düşünmeleridir.[72] Aşkenazi Harediler, diğer Yahudi topluluklarla evlenmeyi yasaklamamakla birlikte karışık evlilikleri küçük düşürücü olarak görmüş ve Aşkenazi Haredilere ait *yeşiva*larda başarılı bir şekilde eğitim hayatlarını idame ettiren Doğulu Yahudilerin genelde fakir ailelerin kızları ile evlendirilmesinde aracı olmuşlardır.[73]

Erkek okullarında görülen Aşkenazi-Mizrahi ayrımı kız okullarında da gözlemlenebilmektedir. Bunun en önemli örneklerinden biri 2009 yılında Immanuel'deki Bet-Yaakov okulunda yaşanmıştır. Aşkenazi aileler, Sefardi kızların kendi kızlarına kötü örnek olduğunu ileri sürerek aynı ortamda ders görmelerini istemediklerini belirtmişler ve Aşkenazi-Sefardi ayrımını okullarda bitirmek isteyen Eğitim Bakanlığı'nı protesto etmişlerdir ve her iki grup için ayrı bir program uygulamasına gidilmesini talep etmişlerdir. Eğitim Bakanlığı'nın her iki grubu kapsayacak bir program işleneceğini belirtmesi üzerine Aşkenazi ailelerden biri, mevcut *hasidik* programın herkes için değil *ari* olanlar için uygun olduğunu dile getirerek Sefardilere karşı nasıl bir bakış açısına sahip olduklarını yansıtmıştır.[74] Okullarda Sefardilerle Aşkenazilerin aynı programda ders görmesi bir radyo programında Doğu müziği ile Batı müziğinin bir arada çalınamayacak kadar imkânsız olduğu üzerinden örneklenmeye çalışılmıştır. Eğitimde yaşanan bu sıkıntılar Şas Partisinin temsilcilerinden Aryeh Deri tarafından gündeme alınmış, Deri, Aşkenazi-Sefardi ayrımı yapan kız okullarına karşı 2012 yılında mücadelesini ilan etmiştir. Bu konuda Litvanya Yahudi cemaati ile antlaşmaya vardığını belirten Deri, Sefarad kız öğrencileri için ayrı bir din okulu açacağını ifade etmiştir.[75]

Bütün bu anlaşmazlıkların yanı sıra eğitim, aslında Aşkenaz Yahudileri açısından, Mizrahi Yahudilerini kültürlerinden uzaklaştırma ve kendi kültürleri içinde eritmek için kullandıkları yöntemlerden biri olmuştur. Zira okullarda daha ziyade Avrupalı Yahudiler ve onların literatürü, tarihleri ve yaşam

72 Shahak ve Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, 98-99.

73 Shahak ve Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, 99.

74 Or Kashti, "Ashkenazi Parent: Sephardi Girls have a Bad Influence on Our Girls," *Haaretz*, 24 Aralık 2009, https://www.haaretz.com/ashkenazi-parent-sephardi-girls-have-a-bad-influence-on-our-girls-1.1513.

75 Litvanya Cemaati, Deri'ye Sefarad kızlar için bir okul açılması hususunda müspet bir cevap vermiş olmakla birlikte okulun geçmiş yıllarda çalıştığı kuruma Sefarad öğrencilerin alımını reddetmesinden sonra ırkçılık ve ayrımcılıkla suçlanan Rebbetzin Yocheved Elyahiv tarafından idare edilmesine karar verilmiştir. Bkz. Moshe Heller, "Ashkenazi Seminary for Sephardic Girls," *Ynetnews*, 13 Kasım 2012, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4303669,00.html.

tarzları üzerine odaklanılmıştır.[76] Bu konudaki temel maksat Doğulu Yahudilerin kültürel kimliklerini ortadan kaldırmaktı. Ancak Iraklı Yahudi Herzl Hakak, küçük yaşta göç etmelerine ve Avrupalı Yahudilerin tarihine yönelik eğitim almalarına rağmen kimliklerini söküp atamadıklarını, zira kimliğin kesip yapıştırılabilecek bir şey olmadığını Sephardi Voices Projesi kapsamında verdiği röportajda dile getirmiştir.[77]

İsrail'e göç etmeden önce kültürel kimliklerine büyük ölçüde bağlı olan ilk nesil Irak Yahudileri, kendilerini yeni topluma özellikle konuştukları dilden ötürü adapte edememişlerdir. İkinci nesil Irak Yahudileri ise alınan eğitimin bir sonucu olarak kendi aile kültürlerinden uzaklaşmaya ve Batı merkezli İsrail toplumuna adapte olmaya başlamıştır.[78] Ancak bu durum çifte kimlik sorununu beraberinde getirmiştir. Ballas, eserlerinde yer verdiği karakterlerde bu meseleye vurgu yapmaktadır. Romanlarında kendisini İsrail kimliğine entegre etmeye çalışan ancak buna rağmen toplumda yine de kabul görmeyen ve küçümsenmeye devam eden Mizrahi karakterlere yer vermektedir. Ester bu karakterlerden birisidir. İbranice'yi özümseyip, oryantal kimliğini gizleyen ve Aşkenaz İsrailli yaşam tarzını tam anlamıyla hayatına geçirmeyi başaran Ester'e, askeri üste dans ettiği bir memurun *"Yabanileşmiyor gibisin, diğerlerinden farklısın!*" sözünü sarf etmesi, Ester'in her ne kadar Aşkenaz İsrailli gibi olmaya çalışsa da kökeninin onların gözünde nasıl olduğunu gösterme adına önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.[79]

Bu dışlanma ve küçük görülmeye karşı ilk neslin karşı duruşu yeni nesil tarafından gerek toplumsal eylemlerle gerek yayınlar vesilesiyle gündeme getirilmekte ve bir kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır. İsrailli hiciv yazarı Sylvia Keshet ise toplum içerisinde yaşanmakta olan bu meselenin küskün ve hayal kırıklığına uğramış Doğulu Yahudi gençlerin dilinden *"'İsrail bir Aşkenaz Devletidir!' Golda bize Yidiş öğret! Golda bizi Rusya'ya gönder ki haklara sahip göçmenler olarak dönelim.' gibisinden sözleri artık duymamak için temel sorunlara eğilinmelidir."*[80] diyerek meseleyi ironik bir şekilde ifade etmiştir.

76 Yakın tarihte, Sefarad cemaati tarafından önemli bir atılım gerçekleştirilmiş ve Erez Biton'un başkanlığını yaptığı bir komisyon sadece Aşkenaz Yahudilerinin tarihinin değil Sefarad Yahudilerinin de tarihinin ve kültürünün okul kitaplarında yer alması konusunu gündeme getirmişlerdir. Şalom, "İsrail'de Sefarad Eğitimi Devrimi," 8 Temmuz 2016, http://www.salom.com.tr/haber-99788-Israilde_egitimde__sefarad_devrimi__.html.

77 Eetta Prince-Gibson, "'I Left Iraq but Iraq Never Left Me': Jewish Exiles Finally Begin to Tell Their Story," *Haaretz*, 13 Haziran 2017, https://www.haaretz.com/middle-east-news/1.795156.

78 Ahmed ve Elsharkawy, "Tel Aviv Mizrah," 430.

79 Ahmed ve Elsharkawy, "Tel Aviv Mizrah," 439.

80 Aruri, "İsrail'deki Doğu Yahudileri," 129.

Sonuç

Siyonizm hareketinin başladığı tarihten itibaren dünyadaki bütün Yahudileri bir araya getirme mücadelesi 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması ile kısmen gerçekleştirilmiş oldu. Ancak, Doğu'dan ve Batı'dan alınan göçler neticesinde her iki kültür insanını barındıran bir toplum hâline gelen İsrail, zamanla kendi içerisinde etnik köken ve kimlik tartışmaları yaşamaya başlamış, Batı kültürü etkisinde yetişmiş ve bugün İsrail'de idareyi ellerinde bulunduran Aşkenaz Yahudileri kendilerinin üstünlüklerini vurgulayarak Doğu kültüründe yetişmiş olan Mizrahileri eğitim ve kültürel hayatta aşağı görmüştür. Bu durum iki grup arasında etnik anlamda bölünmeler yaşanmasına sebebiyet vermiş ve İsrail'de kültür, Aşkenaz Yahudileri için dinin önüne geçmiştir. Bu kültür çatışması içerisinde göçlerle birlikte İsrail'de başta konut sıkıntısı olmakla birlikte ekonomik anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Aşkenaz Yahudileri, kendilerini Mizrahilerden üstün görmüş ve Mizrahileri kendi işlerinde kullanmaya başlamıştır. Zamanla kendilerinin küçümsendiğini ve ayak takımı yerine konulduğunu fark eden Mizrahiler arasından göç ettikleri ülkelere geri dönenler olduğu gibi İsrail'de kalarak hayatlarını idame ettirenler de olmuştur. İsrail'de kalanlar arasında özellikle 1990'lı yıllarda siyasi anlamda bir uyanma meydana gelmiş ve Aşkenaz iktidarına karşı kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. İdarede ciddi bir başarı elde edememiş olsalar da seslerini kamuoyuna duyurabilmişlerdir. Ancak İsrail'deki mevcut kültürel, toplumsal ve ekonomik çatışma varlığını hâlâ devam ettirmekte ve Mizrahiler, Aşkenaz Yahudileri tarafından ikinci sınıf Yahudi konumunda görülmektedir.

Kaynakça

Ahmed, Mohamed A. H. ve Ashraf Elsharkawy. "Tel Aviv Mizrah: The Potential of Iraqi Cultural Identity within Two Generations." *Journal of Modern Jewish Studies* 14, sy. 3 (2015): 430-445.

Aruri, Nasır H. "İsrail'deki Doğu Yahudileri." *Siyonizm ve Irkçılık* içinde, çeviren Türkkaya Ataöv, 117-135. Ankara: Birey ve Toplum Araştırmaları, 1985.

Cohen, Shuki J. "Prejudice and the Unexamined Life: A Neuro-psychoanalytic Framework for the Repressed Conflict between Ethnic and National Identities among Arab-Jews in Israel." *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 8, sy. 4 (2011): 325-340.

Eraqi-Klorman, Bat-Zion. "Yemen." *The Jews of Middle East and North Africa in Modern Times* içinde, editör R. Spector Simon v.dğr., 389-409. New York: Columbia University Press, 2002.

Friedson, Yeal. "Illegal Selection Committee in Ultra-Orthodox Housing Project."*Ynetnews*, 1 Aralık 2016.

https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4887039,00.html

Giladi, Gideon. *Discord in Zion: Conflict between Ashkenazi&Sephardi Jews in Israel*. London: Scorpion, 1990.

Goldberg, Harvey E. ve Chen Bram. "Sephardic/Mizrahi/Arab-Jews: Reflections on Critical Sociology and the Study of Middle Eastern Jewries within the Coxtext of Israeli Society." *Sephardic Jewry and Mizrahi Jews* içinde, editör Peter Y. Medding, 227-259. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Heller, Moshe. "Ashkenazi Seminary for Sephardic Girls." *Ynetnews*, 13 Kasım 2012. https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4303669,00.html.

Herzl, Theoder. *Yahudi Devleti*. Çeviren Sedat Demir. İstanbul: Ataç Yayınları, 2007.

Kashti, Or. "Ashkenazi Parent: Sephardi Girls have a Bad Influence on Our Girls." *Haaretz*, 24 Aralık 2009. https://www.haaretz.com/ashkenazi-parent-sephardi-girls-have-a-bad-influence-on-our-girls-1.1513.

Katz, Yossi. "Agricultural Settlements in Palestine, 1882-1914." *Jewish Social Studies* 50, sy. 1/2 (1988-1992): 63-82.

Kellner, Menachem. *Must A Jew Believe Anything?.* Oxford: Littmann Library of Jewish Civilization, 2006.

Kellner, Menachem. *Dogma in Medieval Jewish Thought: from Maimonides to Abravanel*. Oxford: Oxford University Press, 1986.

Kerem, Moshe. "Kibbutz Movement." *Encyclopedia Judaica*. Editör Fred Skolnik, 2. baskı, 12: 121-138. New York: Thomson Gale, 2007.

Khazzoom, Aziza. "The Great Chain of Orientalism: Jewish Identity, Stigma Management, and Ethnic Exclusion in Israel." *American Social Review* 68, sy. 4 (2003): 481-510.

Küng, Hans. *Judaism*. Çeviren John Bowden. Münich: SCM Press ltd, 1992.

Levy, Lital. "Historicizing the Concept of Arab Jews in the 'Mashriq'." *JQR* 98, sy. 4 (2008): 452-469.

Liebman, Charles S. "Cultural Conflict in Israeli Society." *The Jewishness of Israelis* içinde, editör Charles S. Liebman ve Elihu Katz, 103-118. New York: State University of New York Press, 1997.

Liebman, Charles S. "Religion and Modernity: The Special Case of Israel." *The Jewishness of Israelis: Response to the Guttman Report* içinde, editör Charles S. Liebman ve Alihu Katz, 85-103. New York: State University Press of New York, 1997.

Lilienthal, Alfred M., "İsrail'e Göçü Kışkırtan Siyonist Entrikalar." *Siyonizm ve Irkçılık* içinde, çeviren Türkkaya Ataöv, 51-65. Ankara: Birey ve Toplum Araştırmaları, 1985.

Massad, Joseph. "Zionism's Internal Others: Israel and the Oriental Jews." *Journal of Palestine Studies* 25, sy. 4 (1996): 53-68.

Medzini, Meron ve Gilboa Shaked. "Histadrut." *Encyclopedia Judaica*. Editör Fred Skolnik. 2. baskı, 9:146-150. New York: Thomson Gale, 2007.

Meron, Ya'akov. "Expulsion of the Jews from the Arab Countries: The Palestinians' Attitude towards it and Their Claims." *The Forgetton Millions: The Modern Jewish Exodus from Arab Lands* içinde, editör Malka Hillel Shulewitz, 83-126. London: Continuum, 1999.

Oppenheimer, Yochai. "The Holocaust: A Mizrachi Perspective." *Hebrew Studies*, sy. 51 (2010): 303-328.

Prince-Gibson, Eetta. "'I Left Iraq but Iraq Never Left Me': Jewish Exiles Finally Begin to Tell Their Story." *Haaretz*, 13 Haziran 2017. https://www.haaretz.com/middle-east-news/1.795156.

Ryan, Joseph L. "Siyonizm, Yahudiler ve Yahudilik." *Siyonizm ve Irkçılık* içinde, çeviren Türkkaya Ataöv, 41-49. Ankara: Birey ve Toplum Araştırmaları, 1985.

Schechter, Solomon. *Zionism: A Statement.* b.y.: The American History, 1906.

Shahak, Israel ve Norton Mezvinsky. *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. Çeviren Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.

Shenhav, Yehouda ve Hanna Hever. "'Arab Jews' after Scructuralism: Zionist Discourse and the Deformation of Ethnic Identity." *Social Identities* 18, sy. 1 (2012): 101-118.

Shohat, Ella. "The Invention of the Mizrahim." *Journal of Palestine Studies* 29, sy. 1 (1999): 5-20.

Shohat, Ella. "The Shaping of Mizrahi Studies: A Relationship Approach." *Israel Studies Forum* 17, sy. 2 (2002): 86-93.

Shohat, Ella. "Dislocated Identities: Reflections of an Arab-Jew." *Movement Research: Performance Journal* 5 (1992): 8.

Smith, Terence. "In a Tel Aviv Quarter Called 'Hope', the Residents Have Little." *New York Times*, 22 Mayıs 1973. http://www.nytimes.com/1973/05/22/archives/in-a-tel-aviv-quarter-called-hope-the-residents-have-little-taken.html.

Susa, Ahmet. *Tarihte Araplar ve Yahudiler*. Çeviren Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2005.

Şalom, "İsrail'de Sefarad Eğitimi Devrimi." 8 Temmuz 2016. http://www.salom.com.tr/haber-99788-Israilde_egitimde__sefarad_devrimi__.html.

Werblowsky, R. J. Zwi, ed., "Aliyyah." *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*. 36-37. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Mizrachim and Their Socio-Cultural Status in Israel

(Extended Abstract)

Ravza AYDIN**

Jews have immigrated to the land of Palestine before and after 1948 until now. The amount of migrated Jewish people increased or decreased from time to time. As a result of these migrations from all over the world to this land, a nonhomogeneous social structure, which composed of various Jewish identities, emerged in Israel. One of the Jewish identities in this social structure is called Ashkenazim, which defines the people immigrated from European countries, USA or Russia, and the other one is called Mizrachim, which defines the people were born in eastern and Islamic countries. The first group has been grown up under the influence of western culture while the second one has been grown up under the influence of eastern culture. Because of cultural, educational and economic advantages, Ashkenazim have played a dominant role in the administration of Israel, while Mizrachim have remained at the second position in the social life of Israel. Although the population of Mizrachi have increased rapidly compared to Ashkenazim, they could not attain any advantage for their position in social and cultural life of Israel. In our work, we will discuss the identity of Mizrachi Jews in terms of their description for themselves and Ashkenazi Jews as well as the reasons of their inability or preference to gain an active position in social and cultural life since the encounter of these two Jewish groups after their immigration to the land of Palestine. Then we will try to handle how Mizrachi Jews have responded against the Ashkenazi government for this discrimination in Israeli society. The main purpose of our work is to show that the cultural and ethnic identities have more important role than religious identity in the social classification of Israeli society. While carrying out this determination, we have made use of the studies of researchers both regarding themselves as Mizrachi Jews and non-Mizrachi ones thinking over the matter of Mizrahi Jews and their social classification in Israel, and certain news about this social discrimination published on various newspapers like Haaretz and Shalom.

** Res. Asst., Sakarya University Faculty of Theology and Ph.D. Candidate, Sakarya University Institute of Social Sciences (ravzaaydin@sakarya.edu.tr).

DOI: http://dx.doi.org/10.17335/sakaifd.348441 **ORCID:** https://orcid.org/0000-0002-1463-2151
Geliş T. / Received Date: 01/11/2017 Kabul T. / Accepted Date: 31/05/2018

Since the beginning of the Zionist movement, the struggle to bring all Jews throughout the world together was partly accomplished in 1948 by means of founding of Israel as a country for all Jews without any discrimination. However, after immigrations of Jews, Israel has become a society containing two main different cultures which we can define in terms of oriental perspective: the people from the east and the people from the west. Hence, the conflict because of the ethnicity and identity have started among these people over time. Ashkenazi Jews who have grown under the influence of western culture have kept the leading position in the administration of Israel, and they have also emphasized their own superiority over Mizrachi Jews who have grown under the influence of eastern and Islamic culture. Moreover, Ashkenazi Jews have disparaged Mizrachi Jews because of their inadequacy in art, science and philosophy. This social discrimination has caused ethnic divisions between these two groups and the culture has been regarded as a more important element than religion by Ashkenazi Jews in new Israeli society. Because of this cultural conflict which arose with the immigration to Israel, economic disputes have begun as well. The problems have appeared especially in the areas of housing, working and education. Ashkenazi Jews have seen themselves superior to the Mizrachi Jews due to their previous economic and educational standards that they achieved in western countries. By means of these opportunities, they have gained important business positions in the country and have begun to use Mizrachi Jews as employees for their own works. Additionally, Ashkenazi Jews who have been exposed to anti-Semitic statements in western countries have done the same to their eastern co-religionist because of the culture they have inherited from east. In the course of these events, some Mizrachi Jews realized that they were despised by Ashkenazi Jews and turned back to the countries which they lived before migration, while some of them preferred to remain in Israel in spite of the discrimination they faced. Remaining Mizrachi groups took the action in political sphere in 1990s. And began to express themselves and their demands concerning to their social and economic life in society. In other words, they have wanted to be treated equally by Israeli government. Even though they could not obtain any critical success in the administration, they released their voices to the public. Nevertheless, there are still cultural, social and economic problems in Israeli Jewish society and the Mizrachi Jews are still regarded as lower class Jews in Israel. Considering all these circumstances which arose because of the humiliation and abasement in Jewish society itself, it is hard to say that Jews have got a country embracing all Jews from all over the world without any cultural discrimination.